

Sorana GEORGESCU-GORJAN

O viață sub semnul lui Brâncuși

Nu pot folosi expresia „Am văzut pentru prima oară soarele”, în legătură cu momentul nașterii mele, întrucât am venit pe lume noaptea, la ora 23:45. Era 1 martie 1939 și draga mea măicuță, Voichița, se străduise să-i dăruiască un măștișor viu soțului ei iubit, Ștefan Georgescu-Gorjan. Dacă m-aș fi născut cu un sfert de oră mai târziu, pe 2 martie, aș fi putut avea aceeași aniversare, pe stil nou, ca și Constantin Brâncuși. Împărțeam însă aceeași zodie – Peștii – și personalitatea sculptorului avea să-mi influențeze destinul.

Casa mea natală se afla pe strada Cloșca nr. 2 din Petroșeni, județul Hunedoara. În prezent clădirea a dispărut, prin demolare. Ar fi putut purta o plăcuță memorială, nu pentru că acolo m-am născut eu, ci pentru că în luna august 1937 Constantin Brâncuși locuise acolo, ca oaspete al inginerului Gorjan, cel care-i oferise soluția tehnică pentru coloana monumentală de la Târgu-Jiu: „Să se încastreze în beton baza unui stâlp solid de oțel, pe care să se tragă, suprapunându-se, ca niște mărgele uriașe goale în interior, elementele spațiale identice ale coloanei. Îmbinarea perfectă a elementelor din fontă la rosturi avea să asigure impresia de continuitate.”

La Paris, Brâncuși cioplise, începând din 1918, o serie de coloane din lemn, pe care le numise „fără sfârșit”, întrucât, spre deosebire de coloanele clasice, cu bază și capitel, acestea erau alcătuite din repetarea pe verticală a unor elemente identice – trunchiuri de piramidă unite prin baza mare –, având semi-elemente la capete, ce lăsau impresia de nesfârșire. La aceste coloane, se respecta în mare formula plastică a unui element – raportul (1): (2): (4), între latura mică, latura mare și înălțime.

În casa din strada Cloșca, în vara lui 1937 au răsunat ore întregi conversațiile purtate de sculptor cu tânărul inginer, discuții referitoare la dimensiunile operei, ce trebuiau să respecte legea „armoniei plastice” impusă de sculptor și să țină seama de posibilitățile tehnice ale epocii și de resursele financiare disponibile.

Calculul schițat acolo până noaptea târziu erau verificate apoi la Atelierele Centrale, unde inginerul coordona secțiile de proiectare, turnătorie și construcții metalice. Artistul a fost pe deplin satisfăcut de soluția găsită – o coloană înaltă de 29,35 metri, cu 15 elemente întregi, un semielement în vârf și altul la bază pe un mic postament. Stabilirea dimensiunilor unui element – 45-90-180 cm – i-au permis sculptorului să cioplească el însuși un model din lemn de tei, pentru turnătorie. Trebuind să plece la Paris la 2 septembrie, Brâncuși a lăsat întreaga răspundere a realizării lucrării la Petroșeni și a montării monumentului la Târgu-Jiu pe seama inginerului Gorjan. Acesta l-a ținut la curent cu mersul lucrului prin scrisori și fotografii. Revenit la Târgu-Jiu în perioada 27 octombrie – 9 noiembrie, sculptorul a asistat la tragerea primelor elemente din fontă pe stâlpul central din oțel și a plecat din nou la Paris și apoi în India. Ridicarea Coloanei s-a încheiat la mijlocul lunii noiembrie. Metalizarea cu alamă se va efectua vara următoare de către o firmă specializată, sub directa supraveghere a artistului.

Imensa răspundere a realizării unei opere unicat l-a făcut pe tânărul inginer să-și dedice toate eforturile și tot timpul acestui proiect. Logodnica lui, frumoasa și

blânda Voichița Duma, l-a înțeles și așteptat. Se vor căsători la 24 februarie 1938, de Dragobete... O căsnicie exemplară, la care am avut norocul să fiu martoră, ca fiică mai mare.

După chinuitorul travaliu al mamei, care a durat nenumărate ore, am apărut sub forma unei făpturi roșii și zbârcite, pe care tata a luat-o în brațe, ascunzându-și dezamăgirea și declarând eroic – „Pare inteligentă!” S-a dus apoi să mă declare la Primărie, cu o listă de 40 de nume, din care nu a ales însă niciunul. Când străbunica mea maternă a aflat că mă va chema Sorana, a exclamat indignată: „Păi asta-i nume de vacă sură”.

La 7 decembrie 1940 familia se va mări cu o frumoasă surioară, Ruxandra, mezină care a suferit multă vreme că era percepută doar ca „sora Soranei”. Ca să-și afirme personalitatea, va studia științe exacte și se va căsători în Bulgaria...

În casa din strada Cloșca, m-am jucat mult cu Pufi, șpițul alb pe care și Brâncuși îl îndrăgise în timpul șederii sale la Petroșeni, întrucât li amintea de fidela sa Polaire. Ca și Polaire, Pufi a sfârșit sub roțile unui camion, iar Tata nu a mai vrut să avem câței.

Tot aici am văzut și o primă sculptură de Brâncuși, frumosul bust din gips al bunicului Ion Georgescu-Gorjan. Realizat de artist la Craiova în 1902, în semn de recunoștință pentru mai vârstnicul său prieten și ocrotitor, bustul ajunsese în anii '30 în stăpânirea Tatei. Revăzându-l la Petroșeni, sculptorul aprecia că „Nu e rău” și-și amintise cât se bucurase că i-a „ghicit” privirea. Bustul e foarte asemănător cu o fotografie de epocă a bunicului, cu falnice mustați în furculiță. Vârful mustăților din gips sunt însă ciobite, din cauză că fratele mai mic al Tatei, copil fiind, le încercase rezistența. Bustul a fost adus cu noi la București, când familia noastră s-a mutat în capitală în 1941. În 1943, Tata i-a cerut lui Brâncuși autorizația scrisă pentru turnarea bustului în bronz dar nu a primit niciun răspuns la epistola sa, care e păstrată în arhiva de la Centrul Pompidou.

În București, am locuit cu chirie scurt timp pe strada Vișinilor nr. 2, apoi pe strada Columb nr. 10, iar din 1945 în apartamentul cumpărat de Tata, pe strada Vasile Lascăr nr. 18. Bustul a stat la loc de cinste, pe bibliotecă de artă a Tatei, până în 1968, când a fost achiziționat de Muzeul de Artă din București. A fost admirat în casa noastră de Sidney Geist în iulie 1964, cu ocazia primei sale vizite în România. Criticul de artă american a polemizat cu Ionel Jianu și Athena Tacha-Spear în legătură cu datarea corectă a lucrării. Lucrarea figurează în catalogul expoziției Brâncuși de la Muzeul de Artă din 1970, cu menționarea semnăturii artistului. De fapt semnătura în creion a fost contribuția mea de prin anii '50. În prezent bustul e expus în sala Brâncuși de la MNAR, fiind cea mai veche lucrare de acolo. Periodic merg să-l vizitez, în amintirea bunicului.

***

Tata s-a preocupat constant de educația noastră. A angajat o tânără să ne învețe germana, dar, constatând că vorbea doar șvăbește, a renunțat. Ne-a înscris apoi la grădinița și la școala primară ținând de Institutul Francez de Înalte Studii din România, unde am asimilat o franceză elegantă și am învățat exprimarea concisă. Pentru orele de recitare de la școală, Tata mi-a dat să citesc versuri de Verlaine – poet

pe care-l aprecia, ca și Brâncuși. Pe caietul destinat poeziilor, în dreptul cunoscutei *Chanson d'automne* – „Les sanglots longs/ Des violons...” – am schițat o inimă străpunsă de o săgeată, spre indignarea Tatei, care a transformat desenul într-o cuminte panseluță. Deoarece la orele de catehism, elevilor ortodocși ni se făceau lecturi din mitologie și mă fascinasă legenda lui Tezeu, Tata mi-a pus în brațe un volum impozant – *Mitologia generală Larousse* – ilustrat cu reproduceri ale capodoperelor de artă legate de miturile popoarelor. Am făcut astfel cunoștință cu povestirile și imaginile despre Leda și Prometeu, pe care, peste ani, le voi vedea întruchipate cu totul altfel de către Brâncuși.

Tata ne-a dus de mici la muzee și case de colecționari pentru a ne familiariza cu arta. În mica editură tehnică pe care a condus-o între 1941 și 1948 a publicat și frumoase cărți destinate copiilor, de care ne-am bucurat noi, cele dintâi. Tata ne-a sfătuit să citim și cărțile din bogata lui bibliotecă de artă și ne-a arătat cu răbdare imaginile operelor brâncușiene din frumosul Catalog Brummer din 1926, dăruit lui de către artist.

La școala franceză aveam profesori din Franța, iar programa analitică era cea de la Paris. Am luat note foarte bune, fiind promovată direct din clasa a doua într-a patra. Peste ani voi afla că la Craiova și Brâncuși a promovat două clase într-un an... Dintre colegii de școală mi-i amintesc pe Ion Gerota, Ion Varlaam, Ileana Vărtosu, Irinel Bădescu, Doina Caramzulescu, Carmen Dragomirescu.

Odată cu desființarea școlilor particulare, am trecut la învățământul de stat. A trebuit să repet clasa a patra, fiindcă se introdusese limba rusă.

Copilăria mea s-a încheiat practic la 16 februarie 1949, când tata a fost arestat și condamnat la șase ani de închisoare, ca urmare a unui proces măsluit. Mama, absolventă de filologie franceză, a intrat muncitoare în fabrică, pentru a ne putea hrăni. Tata a cunoscut universul concentraționar de la Aiud, Poarta Albă și Mărgineni. La Canal, deosebita lui capacitate organizatorică și tehnică l-a ajutat să lucreze și să-și scurteze detenția. Mama a fost lună de lună la vorbitoare, în condiții extrem de grele. Am fost și noi, copiii, o dată la Poarta Albă și o dată la Mărgineni. Îmi amintesc de speranța cu care așteptam grațierile de 1 Mai și 23 August, de micile scrisori în versuri pe care i le trimiteam Tatei și de resemnarea în fața așteptărilor dezamăgite. Nu voi uita nici vizitele unor deținuți eliberați, care ne povesteau despre fascinantele prelegeri ale Tatei, de popularizare a științei, pe care regretau că le vor pierde...

Tata s-a întors în 1953. Eu nu fusesem acceptată în clasa a VIII-a, din cauza „dosarului”, deși aveam doar note foarte bune. Am fost admisă abia în decembrie, când cursurile începuseră de mult, grație generoasei intervenții a secretarei ministrului învățământului de atunci. Îmi voi aminti de-a pururi nespuse fericire la primirea bunei vești prin telefon și bucuria cu care am parcurs drumul de acasă până la Școala Centrală – pe atunci „Zoița Kosmodemianskaia”. Ajunsă în clasă unde colegile se pregăteau de teză, am cerut voie să particip și eu. În lunile scurse îmi făcusem conștiincios temele, așa că am reușit să iau nota maximă.

Am absolvit liceul cu 10 clase, benefici-

ind de o pregătire serioasă, mulțumită unor profesoare admirabile. Diriginta și profesoara mea de engleză a fost domnișoara Mariana Simionescu, devenită ulterior prin căsătorie Rațiu Țăranu. M-am pregătit în plus la engleză cu Nicolas Mishu și Mary Cobb Polihroniade-Lăzărescu, personalități cu o vastă cultură.

La 16 ani am dat examen de admitere la Facultatea de Filologie, secția engleză, reușind a doua, după Lizi Brâncoveanu. Timp de trei ani am studiat cu mare entuziasm, bucurându-mă de fiecare curs și seminar, căci mersul la școală era o adevărată sărbătoare. Activam și în cercurile științifice studențești, eram și responsabilă de grupă UTC.

Cu atât mai mare mi-a fost uimirea aflând în începutul anului patru că sunt exmatriculată pentru „declarații false”. Pretextul acesta era folosit pentru a elimina din facultate pe cei cu dosare necorespunzătoare. În cazul meu se făcuse o confuzie între mica editură tehnică „Gorjan” a Tatei și importanta editură „Cugetarea” a lui Georgescu-Delafraș. Au trecut doi ani până s-a constatat eroarea și am putut să-mi continui studiile. Îi sunt nespuse de recunoscătoare regretatului tovarăș Vlad de la Minister, pentru bunăvoința de a mă fi ajutat.

În cei doi ani de pauză, am asimilat singură noțiuni de cehă, pe lângă cunoștințele de italiană, rusă și germană căpătate în școală. Ceha m-a ajutat să mă angajez temporar la IPCMC, la documentare. Având certificat de traducător pentru această limbă, am fost ulterior solicitată de Procuratură să traduc „Procedura penală” cehă. Telefonul primit de la acea instituție mi-a produs inițial spaimă, apoi ușurare...

În 1962 am absolvit facultatea de engleză ca șefă de promoție pe țară, fiind repartizată profesor de română în satul Dindești din Maramureș.

Tot mulțumită tovarășului Vlad, am reușit să-mi schimb repartiția și m-am angajat ca traducător-documentarist la Institutul Oncologic București. Contactul cu materialele de ultimă oră în domeniul medicinei, biochimiei, biofizicii, geneticii, mi-a îmbogățit cunoștințele, permițându-mi să devin un redactor competent, în momentul când m-am transferat în 1965 la Editura Academiei. Am lucrat aici până la pensionarea din 1996, redactând numeroase cărți și reviste în franceză și engleză. Am fost redactorul de carte al dicționarului academic englez-român, beneficiind de o frumoasă colaborare cu regretații Leon Levițchi și Andrei Bantaș. După pensionare, m-am ocupat tot eu de ediția a II-a, trebuind să rezolv singură problemele, dată fiind dispariția celor doi.

Am avut mari satisfacții ca redactor de carte la ediția engleză din 1976 a lucrării lui Barbu Brezianu, *Brâncuși în* →

România. Conlucrarea cu Barbu Brezianu a reprezentat un prilej minunat de îmbogățire și aprofundare a cunoștințelor mele legate de marele sculptor. Am admirat acribia cu care domnul Brezianu consemna orice informație relevantă despre Brâncuși, ca și adâncă sa înțelegere pentru arta acestuia.

Cunoșteam toate articolele Tatei, publicate încă din 1964, despre colaborarea cu Brâncuși în ridicarea *Coloanei* de la Târgu-Jiu. Eram la curent și cu corespondența lui cu exegeți din întreaga lume, care-i așteptau lucrarea de sinteză. Cu atât mai mult m-a îndurerat eșecul său în a-și publica volumul *Am lucrat cu Brâncuși*, deșis încă din 1977 la *Scrisul Românesc* și devenit operă postumă.

Tata a trecut la cele veșnice la 5 martie 1985. O lăsa în grija mea pe Mama, pe care o adorase, și care, după dispariția Tatei, a suferit și s-a consumat ca o lumânare. Sora mea, Ruxandra, se căsătorise în 1964, locuia în Bulgaria și nu mă putea ajuta.

Mi-a revenit răspunderea împlinirii visului Tatei – publicarea cărții. Am contactat editura craioveană și mi-am oferit serviciile de redactor, dar abia în 1988 a putut apărea

o primă parte a cărții – *Amintiri despre Brâncuși*. Partea a doua, *Templul din Indor*, a văzut lumina tiparului la Editura Eminescu, în 1996. Textul integral al cărții *Am lucrat cu Brâncuși* a apărut în 2004 la Editura Universală, având ca supliment și corespondența Geist-Gorjan. Îngrijirea ediției, notele și traducerea corespondenței îmi aparțin.

Pentru a putea duce la bun sfârșit sarcina pe care mi-o asumase, am studiat cu mare atenție toate materialele din arhiva Tatei – articolele sale publicate sau inedite, dosarele de corespondență, fototeca, cărțile de artă. Am citit tot ce aveam în casă legat de *Coloană* sau Brâncuși, am continuat corespondența cu Sidney Geist și Marielle Tabart, am purtat îndelungi discuții cu minunatul domn Brezianu, care mi-a împrumutat spre studiu prețioase volume. Am fost astfel în măsură să iau poziție, în presă și în fața autorităților, în problemele legate de dezasamblarea sau clonarea *Coloanei*. Încă din 1991, am dat replici celor care denigrau lucrarea și am apărat memoria realizatorilor ei.

Începând cu anul 1992, am publicat

peste 100 de articole în diverse publicații și am prezentat comunicări la manifestări legate de Brâncuși. Am încredințat tiparului și câteva cărți: *The wonderful story of the Endless Column* (1995), *Istoria Coloanei Infinite* (2001), *Urcând Coloana Infinite* (2001), *Ștefan Georgescu-Gorjan, constructorul Coloanei infinite, un inginer în slujba artei* (2002). Am tradus din engleză și franceză materiale legate de sculptor.

Ori de câte ori am fost solicitată, am dat interviuri în presă, la radio și televiziune. Am realizat comentariul pentru filmul video *Coloana sau lecția despre infinit*. Am oferit posibilitatea popularizării „filmului” construirii *Coloanei*, autorizând expunerea temporară a fotografiilor din 1937 la Muzeul de Artă din Philadelphia (1995), în București la Muzeul Național de Artă al României (1999), la Galeria Kalinderu (2001), la Primăria Sectorului 2 (2005), la Muzeul Național Cotroceni (2006) și la Paris, la Sala UNESCO (2007).

Imaginile sunt expuse permanent la Muzeul Național al Tehnicii „Prof. Ing. Dimitrie Leonida”, iar Muzeul Universității „Politehnica” are un stand special închinat

inginerului Gorjan, cu exponate donate de familie.

Am fost bucuroasă să asist în august 1994 la montarea unei plăci de marmură în amintirea inginerului-șef, Ștefan Georgescu-Gorjan, în incinta fostelor Ateliere Centrale Petroșani. M-am bucurat și mai mult în 2001 când s-a renunțat la ideea clonării lucrării. Spre bucuria mea, în mai 2007 Municipiul Târgu-Jiu i-a acordat Tatei post-mortem titlul de cetățean de onoare.

Am fost fericită când am asistat la resfințirea *Coloanei*, în decembrie 2000, văzând-o din nou la locul ei. Studiul istoric pentru fundamentarea restaurării, alcătuit de mine pe baza materialelor din arhivă, a apărut în 2007 în volumul publicat de Fondul Mondial al Monumentelor.

Interesul pentru monument se păstrează în lume, fapt dovedit de întrebările primite constant pe adresa site-ului realizat de fiul meu, inginerul Mihai-Andrei Petrișor: www.endlesscolumn.net.

În prezent aștept apariția unui volum trilingv, închinat cugetărilor brâncușiene, rodul ultimilor ani de cercetări pe care i-am dedicat acestei teme.